

## رابطه خوش اخلاقی با موفقیت خانواده

شمسه آرمی<sup>۱</sup>

### چکیده:

خانواده به عنوان کوچک ترین و البته مهم ترین نهاد اجتماعی سنگ بنای اجتماع بزرگ جامعه است. اگر این نهاد کوچک و مهم و موفق باشد به منزله یک آجر از ساختمان بزرگ جامعه است و آجرها یک جامعه موفق را خواهند ساخت عوامل زیادی برای ایجاد موفقیت در خانواده وجود دارد؛ اما یکی از مهم ترین این عوامل حسن خلق (خوش رفتاری) در خانواده است. خوش اخلاقی نشانه ایمان کامل است. حال سؤال این است که حسن خلق چه جایگاهی در موفقیت در خانواده دارد؟ به طور حتم جایگاه حسن خلق در موفقیت جایگاه مهمی است. در روابط میان زن و شوهر، مادر و فرزندان، پدر و فرزندان، فرزندان با یکدیگر حسن خلق به عنوان یک ارزش و فضیلت نقش سازندگی نیز ایفا خواهد کرد. حسن خلق جلوه های رفتاری فراوان و ابزار متفاوت دارد که هر یک اگر بر اساس آموزه های دینی اسلام عملی شوند نردبانی برای کسب موفقیت در خانواده می شوند از ابزارهای آن می توان به احترام و تکریم متقابل، ابراز محبت و مدارا و گذشت اشاره کرد. جلوه های رفتاری مثل سلام کردن بدرقه و استقبال و نیز با ایجاد نشاط و کسب روحیه گام بلندی در موفقیت ایجاد می کند پژوهش حاضر با ماهیت اسنادی - توصیفی کوشش کرده است جایگاه حسن خلق در موفقیت خانواده را تبیین کند.

**واژگان کلیدی:** حسن خلق، خانواده، محبت، موفقیت.

<sup>۱</sup> سطح سه، مدرسه علمیه رکن الملک

## مقدمه:

خانواده از نخستین نظام نهادی عمومی و جهانی است که برای رفع نیازهای حیاتی و عاطفی انسان و جامعه ضرورت دارد. این نظام نهادی از همه نهادهای اجتماعی طبیعی تر و خودی تر است اولین و مهم ترین کنش خانواده تأمین ارزش محبت در میان اعضای خانواده و بعد ترویج آن در جامعه است. تأمین ارزش محبت یکی از جلوه های حسن خلق و به نوعی یکی از مهم ترین ابزار آن است کانون خانواده، آموزشگاه و پایگاه محبت است بامحبت به کودک سایر درس های اخلاقی و ارزش های اخلاقی نیز برای او نهادینه می شود شخصیت کودک ساخته می شود. بامحبت میان پدر و مادر پایه های خانواده مستحکم می شود پس خانواده خیلی مهم است. حال که این اهمیت مکشوف شد باید در جستجوی راه هایی بود این نظام را محکم و محکم تر کند. یکی از این راه ها و ابزارها که در اسلام نیز مورد توجه ویژه قرار گرفته است حسن خلق است، حسن خلق یا خوش رفتاری به عنوان یک فضیلت اخلاقی و یک ارزش اسلامی جایگاه ویژه ای در آموزه های دینی دارد تا آنجا که در کتب حدیثی و میراث روایی شیعه جداگانه برای آن اختصاص داده شده است. مرحوم کافی باب حسن خلق را در کتاب ایمان و کفر الکافی قرار می دهد.

حسن خلق و موفقیت هر دو از موضوعاتی هستند که مورد پژوهش بسیاری از پژوهشگران واقع شده است. در رابطه با تعامل حسن خلق و موفقیت در خانواده مقاله یا کتاب مستقلی یافت نشد. اما برخی مقالات که مسئله حسن خلق را جداگانه مورد بررسی قرار داده اند.

جابر عزیزی در مقاله بررسی تأثیر حسن خلق بر استحکام خانواده، در یک تحقیق بنیادی - نظری با روش توصیفی - تحلیلی و با گردآوری اطلاعات از منابع اسلامی به پاسخگوئی چپستی حسن خلق و تأثیر آن بر استحکام خانواده پرداخته است. نتایج نهایی تحقیق او نشان داده است که حسن خلق دارای معنای وسیعی است و همه حوزه های رفتاری و شناختی و عاطفی انسان ها را شامل بوده و در ضمن اکتسابی بودن، جزئی از مکارم اخلاق بوده و دارای مصادیقی چون حسن خلق در کلام، عاطفه، غیر کلامی، خویشاوندی، اقتصادی، رضایتمندی و به لحاظ تأثیر آن در روابط بین والدین و فرزندان

و بالعکس از نظر عاطفی و کلامی و غیر کلامی می‌تواند زمینه رشد و تعالی و بالندگی و در نتیجه استحکام خانواده‌ها را فراهم نموده و سبب پایه‌گذاری یک جامعه آرمانی می‌شود.<sup>۱</sup>

در مقاله با عنوان چیستی حسن خلق و چگونگی تأثیر آن بر روابط اجتماعی، عباس پسندیده در سال ۹۱ در مجله علوم حدیث به چیستی حسن خلق و چگونگی تأثیر آن بر روابط اجتماعی تمرکز نموده است و یافته‌های او پژوهشی در بعد چیستی آن است که اولاً خلق مربوط به قلمرو روابط اجتماعی است، نه همه قلمروها؛ ثانیاً، مصادیق آن، دست‌کم در آن پژوهش، هشت مصداق به دست آمد که عبارت‌اند از: الفت‌گیری و الفت‌پذیری، نرم‌خویی، خوش‌گویی، خوش‌رویی، شوخ‌طبعی، خرسندی در خوشایندها، ناخرسند نشدن در ناملایمات، و مهار خشم. در بعد چگونگی تأثیر، سه عنصر (وسعت، سهولت و زینت) بیان‌کننده آن هستند؛ به این شکل که حسن خلق یک خلق مثبت توسعه‌یافته‌ای است که دامنه خیر آن از خود فرد فراتر رفته و به دیگران می‌رسد و موجب سهولت در ارتباط و زیبایی آن می‌شود. نتیجه این که چه در حوزه فردی یا تبلیغی یا تولید علم، می‌دانیم که چه معنا و تحلیلی باید از حسن خلق داشت و چگونه باید عمل کرد.<sup>۲</sup>

مبانی نظری حسن خلق در قرآن و حدیث را سهراب مروتی و راضیه حیدری در مقاله جامعی با همین عنوان در سال ۱۳۹۳ بررسی نموده‌اند. در این مقاله سعی شده است پس از تبیین معنای دقیق واژه حسن خلق، مبانی نظری آن در سه دسته خداشناسی، انسان‌شناسی و جهان‌شناسی بررسی شده و در هر دسته با استناد به آیات و روایات مشخص شود که هر کدام از این موارد چه تأثیری در حسن خلق دارند. نتیجه به‌دست‌آمده اینکه حسن خلق در فرد تا حدود زیادی به نوع شناخت و نگاه وی به خداوند، انسان و جهان بستگی دارد و تأثیر این معارف و نگاه‌ها در خوش‌اخلاق بودن فرد نسبت به سایر علل بیان شده در این زمینه، در خوش‌اخلاق بودن فرد تأثیر بنیادی‌تر و مهم‌تری دارند.<sup>۳</sup>

۱ عزیزی، بررسی تأثیر حسن خلق بر استحکام خانواده، ص ۱

۲ پسندیده، چیستی حسن خلق و چگونگی تأثیر آن بر روابط اجتماعی، ص ۱

۳ مروتی و حیدری، مبانی نظری حسن خلق در قرآن و حدیث، ص ۱

در رابطه با موفقیت و راه‌های کسب آن توسط نویسندگان ایرانی و خارجی کتاب‌های مختلف نوشته شده است که مربوط به بحث این مقاله نیست. اما در باب موفقیت مقالات مختلفی نیز به رشته تحریر درآمده است که به چند نمونه اشاره می‌شود.

سبک زندگی زوجی در معارف اهل بیت و ملاک‌های خانواده موفق را زینب شعبانی و امیرحسین بانکی پور فرد مورد تدقیق قرار داده‌اند. در آن تحقیق که به شیوه تحلیلی و توصیفی می‌باشد، درصدد رسیدن به ملاک‌های دستیابی به خانواده موفق است. یکی از بزرگ‌ترین معیارهای موفقیت در خانواده داشتن آرامش بیان شده است. همچنین بیان کرده است که از راه‌های رسیدن به موفقیت و آرامش در خانواده، داشتن باورهای مثبت و همچنین داشتن محبت و مودت در ارتباط بین زن و شوهر بیان می‌شود. اهمیت دادن به آراستگی ظاهری، داشتن حسن ظن و دور کردن کینه‌ها از دل، به نیکویی سخن گفتن، داشتن ذائقه شیرین، صبر، سازگاری و ... می‌تواند زوجین را برای رسیدن به این هدف یاری نماید.<sup>۱</sup>

دکتر احمد به پژوه هفتاد ویژگی خانواده موفق را بیان کرده است. از آن جمله اشاره می‌کند که از ابزارهای موفقیت خانواده این است که زن و شوهر یکدیگر را دوست دارند و محبت خود را نسبت به یکدیگر ابراز و با عشق، زندگی می‌کنند. زن و شوهر تلاش می‌کنند از هرگونه حرف یا عملی که موجب رنجش یا کدورت شود و دوام و بقای خانواده را تهدید کند، اجتناب کنند و به حساسیت‌های مثبت و منفی یکدیگر توجه دارند. همچنین اشاره می‌کند در خانواده موفق لحن کلام مادر و پدر، دوستانه و صمیمی است.<sup>۲</sup>

شاخصه‌های خانواده موفق بر اساس قرآن و روایات به کوشش مریم شریعتی در مقاله‌ای ارائه شده است. در آن مقاله ضمن ارائه ابعاد و شاخصه‌های موفقیت خانواده، آیات و روایاتی که بیانگر ابعاد و شاخصه‌های موفقیت و تعالی خانواده هستند، بررسی شده است. بر همین اساس، نشان داده است که ایمان، مودت و رحمت، سه شاخصه اصلی خانواده موفق از نگاه قرآن و روایات است و به عبارتی این ویژگی‌های سه‌گانه نماد خانواده قرآنی است. همچنین، شاخصه‌های خانواده موفق بر اساس آیات و

۱ شعبانی و بانکی پور، سبک زندگی زوجی در معارف اهل بیت و ملاک‌های خانواده موفق، ص ۱

۲ به پژوه، هفتاد ویژگی خانواده موفق، ص ۱

روایات با اصول مودت و رحمت، شفقت و معروف مطابقت و هم خوانی دارند و این اصول حاکم بر خانواده، شاخصه‌های خانواده موفق را ارائه می‌کنند.<sup>۱</sup>

پژوهش حاضر با الهام از آثار نام‌برده‌شده و البته بیشتر برمدار آیات و روایات کوشیده است جایگاه حسن خلق را در موفقیت در خانواده مورد بررسی قرار دهد، برای این منظور ابتدا به تعریف مفاهیم کلیدی پرداخته و سپس ابزارهای حسن خلق و جلوه‌های آن را در خانواده را کاویده است.

پیش از ورود به بحث و تبیین رابطه خوش‌اخلاقی با موفقیت خانواده مفاهیم اساسی پژوهش بیان می‌شود در این مقاله واژگان حسن خلق، خانواده، و موفقیت واژگان کلیدی هستند که در ادامه توضیح آنها می‌آید:

## ۱- حسن خلق

معادل فارسی این ترکیب در زبان فارسی همان خوش‌اخلاقی است که در عنوان آمده است. حسن خلق یک ترکیب اضافی است که برای فهم آن باید دو جزء آن معنا شود. حسن نقیض قبح است و جمع آن محاسن است. در زبان فارسی این واژه پرکاربرد است و معانی متفاوتی دارد، مثل خوبی، زیبایی، درستی و استواری و لطافت.<sup>۲</sup>

در زبان عربی مفهوم خوبی با «حسن» بیان می‌شود. علامه طباطبایی حسن را به معنای وجودی و به مفهوم تناسب شیء زیبا باهدف موردنظر برای آن شیء بیان می‌کند<sup>۳</sup> در قرآن کریم حسن در وصف زیبایی مفاهیم مادی و معنوی، رفتارها، گفتارها و صفات قلبی آمده است.<sup>۴</sup> از نظر قرآن حسن باید در تمام حیطه‌های زندگی افراد جاری باشد؛ بنابراین حسن، خوبی است و باید در سراسر زندگی بشر نمایان باشد.

۱ شریعتی، شاخصه‌های خانواده موفق بر اساس قرآن و روایات، ص ۱

۲ دهخدا، لغت نامه، ج ۱، ص ۱۰۲۸

۳ طباطبایی، آرای اخلاقی، ج ۵، ص ۱۰

۴ مصطفوی، التحقيق، ج ۵، ص ۳۲۳-۳۲۱

کسب این موفقیت‌ها نقش پررنگ دارد خوش‌اخلاقی یک مؤلفه مهم برای رسیدن به موفقیت در خانواده است. حسن خلق معیارهایی دارد که با رعایت آن معیارها می‌توان موفقیت خانواده را تا حدّ قابل‌توجهی تضمین کرد. حسن خلق جلوه‌هایی دارد که برخی از آنها عبارت‌اند از: احترام و تکریم متقابل، ابراز محبت، مدارا و گذشت، مشورت‌کردن، حفظ اسرار و عیوب همسر و ... هر چه‌قدر در خانواده این جلوه‌ها پررنگ‌تر باشد، علاوه بر اینکه در میان فرزندان نهادینه می‌شود و به‌عنوان یک آموزش غیرمستقیم و مؤثر در موفقیت خانواده نیز راهگشاست. داشتن آرامش در خانه یکی از عوامل مؤثر در موفقیت است، با آرامش و در محیط آرام است که افراد می‌توانند با تمرکز بر هدف خودشان به فعالیت بپردازند و این آرامش در سایه‌سار اخلاق نیکو به دست می‌آید. در خانواده‌ای که احترام متقابل با جلوه‌های رفتاری‌اش مانند سلام‌کردن، بدرقه، استقبال و ... پررنگ است، محبت ابراز می‌شود و افراد نسبت به خطاهای یکدیگر مدارا و گذشت دارند، با یکدیگر به مشورت می‌پردازند و خانه محل حفظ اسرار آنان است. آرامش حاکم می‌شود و به تبع آن موفقیت نیز محقق می‌شود. شاید به همین دلیل است که در کتاب‌های مهم شیعه از جمله الکافی بخش مهمی از روایات در باب ایمان و کفر آمده و آن روایات همه دربردارنده مؤلفه‌های اخلاقی هستند. باتوجه‌به آنچه از ابتدا تاکنون مطرح شد می‌توان در یک عبارت چنین گفت حسن خلق هم از پایه‌های ایمان است و هم تأثیرات مهمی بر استحکام خانواده دارد. خانواده مستحکم بستری برای آرامش است و این آرامش زمینه‌ساز فعالیت‌ها و تحقق اهداف و موفقیت می‌شود.

### فهرست منابع:

### فهرست کتب:

- قرآن کریم
- صالح، صبحی، نهج البلاغه، نشر هجرت، قم، ۱۴۱۴ ق
- ابن بابویه، محمد بن علی، معانی الاخبار، (شیخ صدوق)، دفتر انتشارات اسلامی قم، ۱۴۱۳ ق
- -----، من لا یحضره الفقیه، (شیخ صدوق)، دفتر انتشارات اسلامی قم، ۱۴۰۲ ق
- -----، الامالی، (شیخ صدوق)، کتابچی، تهران، ۱۳۷۶ ش
- -----، علل الشرایع، (شیخ صدوق)، داوری، قم، ۱۳۸۵ ش
- -----، عیون اخبار الرضا، (شیخ صدوق)، نقش جهان تهران، ۱۳۷۸ ق
- ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، دارالکر، بیروت، ۱۴۱۴ ق
- احمدی، علی، مکاتیب الائمة (علیهم السلام)، دارالحديث، قم، ۱۴۲۶ ق
- امیری، محمدمهدی، خانواده بالنده، آوای کلار، چاپ ۱، ۱۳۸۸ ش
- بروجردی، آقا حسین، جامع احادیث الشیعه، فرهنگ سبز، تهران، ۱۳۸۶ ش
- تمیمی آمدی، عبدالواحدین محمد، غررالحکم و درر الکلم، دارالکتاب الاسلامی، قم، ۱۴۱۰ ق
- حرانی، ابن شعبه، تحف العقول عن آل الرسول، جامعه مدرسین، قم، ۱۴۰۴ ق
- حرّعاملی، محمد بن حسن، وسایل الشیعه، آل البيت علیم السلام، قم ۱۴۰۹ ق
- حلوانی، حسین بن محمد بن نصر، نزهة الناظر و تنبیة الناظر، مدرسه الامام المهدی، قم،

۱۴۰۸ ق

- حلی، احمد بن محمد ابن فهد، **عدة الداعي و نجاح الساعي**، دارالكتب الاسلامی، قم، ۱۴۰۷ق
- دیلمی، حسن بن محمد، **غرر الاخبار و درر الآثار فی مناقب ابی الائمه**، دلیل ما، قم، ۱۴۲۷ق
- ری شهری، محمدی، **میزان الحکمه**، ترجمه: حمیدرضا شیخی، موسسه علمی فرهنگی دارالحديث، قم، ۱۳۸۶ش
- زمخشری، محمود بن عمر، **الفأل فی غریب الحديث**، دارالكتب العلمیه، بیروت، ۱۴۱۷ق
- ساروخانی، باقر، **مقدمه ای بر جامعه شناسی خانواده**، انتشارات سروش، چاپ ۱۸، ۱۳۹۳ ش
- شامی، جمال الدین یوسف بن حاتم، **الدر النظیم فی مناقب الأئمة اللہامیم**، جامعہ مدرسین، قم، ۱۴۲۰ق
- طبرسی، حسن بن فضل، **مکارم الأخلاق**، الشریف الرضی، قم، ۱۴۱۲ ق
- طوسی، محمد بن حسن، **الامالی**، دارالثقافہ، قم، ۱۴۱۴ ق
- عروسی حویزی، عبد علی بن جمعه، **تفسیر نور الثقلین**، اسماعیلیان، قم، ۱۴۱۵ ق
- علی بن موسی الرضا (علیه السلام)، **صحیفه الرضا (علیه السلام)**، تصحیح: محقق نجف، محمد مهدی، آستان قدس رضوی، مشهد، ۱۴۰۶ ق
- فیض کاشانی، محسن، **الوافی**، کتابخانه امام امیرالمؤمنین، اصفهان، ۱۴۰۶ ق
- -----، محسن، **تفسیر الصافی**، مکتبه الصدر، تهران، ۱۴۱۵ق
- قمی مشهدی، محمد بن محمد رضا، **تفسیر کنز الدقائق و بحر الغرائب**، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۶۸ ش

- کراچکی، محمد بن علی، **کنزالفوائد**، دارالذخائر، قم، ۱۴۱۰ ق
- کلینی، محمد بن یعقوب، **الکافی**، دارالکتب الاسلامیه، تهران، ۱۴۰۷ ق
- لیثی واسطی، علی بن محمد، **عیون الحکم و المواعظه**، دارالحديث، قم ۱۳۷۶ ش
- مجلسی، محمدباقر، **بحارالانوار**، دار احیاء التراث العربی، بیروت، ۱۴۰۳ ق
- مظاهری، حسین، بانکی پورفرد، امیرحسین، **اخلاق در خانواده**، دفتر نشر معارف، ۱۳۹۱ ش

#### فهرست مقالات:

- آسیابی فعال، بهاره، عطادخت، اکبر، «موفقیت از دیدگاه قرآن روایات»، اولین همایش بین المللی و دومین همایش ملی روان شناسی و دین، ۱۴۰۲
- به پژوه، احمد، «۷۰ ویژگی خانواده موفق»، پیوند شماره ۴۷۳ و ۴۷۴، فروردین و اردیبهشت ۱۳۹۹
- پسندیده، عباس، «چیستی «حسن خلق» و چگونگی تاثیر آن بر روابط اجتماعی»، فصلنامه علوم حدیث، دوره: ۱۷، شماره: ۶۶، ۱۳۹۱
- شریعتی، مریم، «شاخصه های خانواده موفق براساس قرآن و روایات، معارف قرآن و عترت»، سال چهارم، شماره ۸، پاییز و زمستان ۱۳۹۷
- شعبانی، زینب، بانکی پور فرد، امیر حسین، «سبک زندگی زوجی در معارف اهل بیت و ملاکهای خانواده موفق»، بانوان شیعه شماره ۲۹، پاییز و زمستان ۱۳۹۱
- عبدی، صفر، «موفقیت»، پیوند، شماره ۲۷۲، ۱۳۸۱
- عزیزی، جابر، «بررسی تاثیر حسن خلق بر استحکام خانواده»، نهمین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی، ۱۴۰۰

- مروتی، سهراب، حیدری، راضیه، « مبانی نظری حسن خلق در قرآن و حدیث », فصلنامه مطالعات اخلاق کاربردی، دوره: ۱۰، شماره: ۱۵، ۱۳۹۳